

likatsii" (trc. S. M. Demidova), *Kulturniye Tsen-nosti-Cultural Values* (1997-1998), St. Petersburg 1999, s. 153-174; M. A. Mamedov, "Voprosi Na-uçnoy Rekonstruksii Mavzoleya Sultana Sand-jara", *Miras*, IV/8, Aşkabad 2002, s. 71.

YAŞAR ÇORUHLU

SULTAN SUHAK

Daha çok İran'ın batısı ile
Irak'ın bazı bölgelerinde yayılan
Ehl-i Hak fırkasının kurucusu sayılan
Sultan İshak'ın mahallî ismi
(bk. EHL-i HAK).

SULTAN VELED

(سلطان ولد)

(ö. 712/1312)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlu,
mutasavvîf-şair.

25 Rebûlâhîr 623'te (25 Nisan 1226) Lârende'de doğdu. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin büyük oğludur. Mevlânâ tarafından ona dedesinin adı verilmiş (Bahâeddin Muhammed Veled), şiirlerinde "Veled" mahlasını kullanmıştır. Annesi Semerkantlı Lala Şerefeddin'in kızı Gevher Hatun'dur. Babasının sohbet meclislerinde yetişen Sultan Veled tahsilini kardeşi Alâeddin ile birlikte Dimaşk'ta sürdürdü. İlk olarak dedesine, babasının da müşridi olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizi'ye, onun vefatının (639/1241) ardından Şems-i Tebrîzî'ye intisap etti. Daha sonra babasının halifeleri Selâhaddin-i Zerkûb ve Hüsâmeddin Çelebi'ye bağlandı. Babası vefat edince Hüsâmeddin Çelebi başta olmak üzere diğer ileri gelen Mevlevîler'in Mevlânâ'nın makamına geçmesi konusundaki ısrarlarına rağmen bunu kabul etmeyip Hüsâmeddin Çelebi'ye tâbi oldu. Hüsâmeddin Çelebi'nin vefatından (683/1284) sonra Kerîmüddin b. Bektemur'a intisap ederek kendi ifadesine göre yedi yıl hizmetinde bulundu. Şeyh Kerîmüddin'in 691'de (1292) vefatının ardından Mevlânâ'nın makamına geçip irşad faaliyetine başlayan Sultan Veled, Anadolu'nun çeşitli şehirlerine gönderdiği halifeleriyle tarikatın yayılmasını sağladı. Kırşehir'in doğu tarafında bir Mevlevî zâviyesi kuran Süleyman Türkmanî, Erzincan'a gönderilen Hüsâmeddin Hüseyin ve Amasyalı Alâeddin halifelerinden birkaçıdır. Sultan Veled 10 Receb 712'de (11 Kasım 1312) Konya'da vefat etti ve babasının sağ tarafına defnedildi. Yerine oğlu Emîr (Ulu) Ârif Çelebi geçti.

Mevlânâ'nın isteği üzerine evlendiği Selâhaddin-i Zerkûb'un kızı Fâtîma Hatun ile evliliğinden Celâleddin Emîr Ârif Çelebi adında bir oğlu, Mutahhara Hatun (Âbide) ve Şeref Hatun (Ârife) adlarında iki kızı dünyaya gelmiştir. Fâtîma Hatun'dan sonra câriyeleri Nusret Hatun ve Sünbûle Hatun ile evlenmiş, Nusret Hatun'dan Çelebi Şemseddin Emîr Âbid, Sünbûle Hatun'dan Çelebi Selâhaddin Emîr Zâhid ve Çelebi Hüsâmeddin Emîr Vâcid doğmuştur. Mevlevîliğin âdâb ve erkânı Sultan Veled döneminde teşekkül etmeye başlamıştır. Nitekim Mevlevî mukabelesinde semâhânenin üç defa devredilmesinden ibaret "devr-i veledî" zikrinin başlatılması ona izâfe edilmektedir. Hüsâmeddin Çelebi zamanında Alemüddin Kayser tarafından yaptırılan Mevlânâ Türbesi'nin tarikatın âsitanesi haline gelmesi için faaliyette bulunmuş, Ma'ârif'te övdüğü Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un türbeye vakıflar tesis etmesini sağlamıştır.

"Babasının verdiği bilgiden ve velîlikten başka Veled'in ne bilgisi ne de velîliği vardır"; "Veled'e iyi ve kötü ne geldiyse ey kâmil kişi, Hakk'ın celâli ve O'nun altın gibi olan sözünün başışdır" diyen Sultan Veled eserlerinde muhteva ve üslûp açısından babası Mevlânâ'yı takip etmiştir. Divanındaki bütün şiirlerinde Mevlânâ'nın edası, ifadesi, istiareleri, kullandığı vezin ve redifler vardır. Diğer eserlerinde çoğu zaman onun sözlerinden aynen iktibaslar da bulunmuştur. Ancak Mevlânâ'ya oranla Sultan Veled'de hikâyeli anlatım oldukça azdır. Bu yönüyle Sultan Veled'in mesnevîleri Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sinden farklılaşır. Sultan Veled eserlerinde sade ve akıcı bir Farsça kullanmış, bazan Türkçe şiirler de söylemiştir. Divanında on dört Türkçe gazel bulunmaktadır. *Velednâme*'nin yetmiş altı, *Rebâbnâme*'nin 162 beyti Türkçe'dir. Türk edebiyatında Mevlânâ tesiri onunla başlamıştır. Farsça ve Türkçe şiirleri yanında Arapça ve Rumca şiirleri de vardır. *Rebâbnâme*'nin Türkçe beyitleri J. F. von Hammer-Purgstall, M. Vickerhauser, H. L. Fleischer, F. W. Radloff, F. Bernhauer, C. Salemann, I. Kúnos, J. Turý, Smirnov gibi şarkiyatçılar tarafından incelenmiştir. Türkçe şiirlerini Veled Çelebi tarafından derlenmiş (*Divân-ı Türki-i Sultan Veled*, tashih Kilisli Rifat, İstanbul 1341), Mecdüt Mansuroğlu bu şiirleri dil özellikleri bakımından inceleyerek *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri* adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1958). Arapça şiirleri Veyis Değirmençay tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*Sultan Veled'in Arapça Şiirleri*, Erzurum 1996).

Eserleri. 1. Divân. Farsça (826 gazel, otuz iki kaside, dokuz kıta, on terciibend ve terkibibend, yirmi üç musammat, 451 rubâî), Arapça (biri Farsça-Arapça mülemma' dokuz gazel, üç rubâî ve Farsça bir gazel içinde üç beyit), Türkçe (biri Farsça-Türkçe mülemma' on beş gazel) ve Rumca (yirmi bir beyit ve Farsça-Türkçe, Farsça-Arapça ve Farsça-Rumca bir arada mülemma') şiirlerden oluşan eser 13.335 beyittir. Gazellerin çoğu Mevlânâ'nın gazellerine nazîre olarak yazılmıştır. Eser Feridun Nafiz Uzluk (Ankara 1941) ve Asgar-i Rabbânî (Tahran 1338 hş.) tarafından yayımlanmıştır. Divandaki rubâîleri Veyis Değirmençay Türkçe'ye çevirmiştir (Sultan Veled, *Rubâiler*, Erzurum 1996). **2. Velednâme.** Sultan Veled'in üç mesnevisinin ilkidir. Müellifin *Meşnevî-yi Veledî* adını verdiği eser *Velednâme* ismiyle meşhur olmuştur. Sultan Veled'in en önemli eseri olan *Velednâme* "ibtidâ" kelimesiyle başladığı ve müellifin ilk mesnevisi olduğu için *İbtidânâme* adıyla da anılmıştır. İlk dönem Mevlevîliğine dair Feridun Sipeh-sâlâr'ın *Risâle*'siyle Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-ârifin*'inin başlıca kaynağı sayılan eserde Sultan Veled babası Mevlânâ, halifeleri ve yakın çevresi hakkında en güvenilir bilgileri aktarmıştır. 690'da (1291) manzum ve mensur karışık yazılan eser mukaddime hariç 165 konu başlığından meydana gelir ve toplam 9007 beyit içerir. Bunların yetmiş altısı Türkçe, 180'i Arapça ve yirmi üçü Rumca'dır. *Velednâme*, Celâleddin Hü mâî tarafından yayımlanmış (*Meşnevî-yi Veledî be Bahr-i Hafîf, Ma'rûf be Velednâme*, Tahran 1315 hş.) ve Cemşit Karabeyoğlu tarafından üzerinde doktora tezi yapılmıştır (*Sultan Veled, Mesnevî-yi Veledî, Velednâme*, 1976, İÜ Ed. Fak.). Eseri Abdülbaki Göl-pınarlı *İbtidâ-nâme* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 1976). **3. Rebâbnâme.** "Rebabin ağlayıp inlemesinden aşka dair yüzlerce nükte dinleyen" anlamındaki beyitle başlayan eser 700 (1301) yılında Mevlânâ'nın *Meşnevî*'siyle aynı vezinde manzum ve yer yer mensur olarak yazılmıştır. Mukaddimesiyle birlikte 106 başlık ve 162'si Türkçe, otuz altısı Arapça, yirmi ikisi Rumca toplam 8124 beyitten meydana gelen eserde Mevlânâ-Şems ilişkisine dair bilgiler mevcuttur. *Rebâbnâme* ilk defa F. Wilhelm Radloff tarafından yayımlanmış (St. Petersburg 1889), daha sonra İran'da bir neşri daha gerçekleştirilmiştir (nşr. Ali Sultânî Gird Ferâmerzî, Tahran 1377 hş.). Eser üzerinde Veyis Değirmençay bir doktora çalışması yapmıştır (1996,

Sultan Veled ve Rebâbnâme, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). 4. *İntihânâme*. Mevlânâ yolu, Şems ile ilişkiler ve semâa dair konuların anlatıldığı eser mukaddime dışında 120 başlık ve 8313 beyit ihtiva eder (İÜ Ktp., FY, nr. 1009) *İntihânâme-i Sultân Veled* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Alî-i Hızâne-dârî, Tahran 1374 hş.). 5. *Ma'ârif*. Sultan Veled'in Farsça mensur tek eseridir. Elli altı bölümden oluşan eserde Sultan Veled mesnevilerinde anlattığı konuları tekrar eder. Mevlânâ'ya ait sanılıp *Fihî Mâ Fih*'in II. cildi olarak İran'da basılan eseri (Tahran 1334 hş.) Necîb Mâyîl-i Herevî beş yazma nüshayı esas alarak neşretmiş (Tahran 1367 hş./1988, 1377 hş./1998), Meliha Tarıkâhıya (Anbarcıoğlu), Türkçe'ye (Ankara 1949; İstanbul 1985), Eva de Vitray-Meyerovitch Fransızca'ya (Paris 1982) çevirmiştir. Bunların dışında Kâtib Çelebi, Sultan Veled'in Hanefî âlimlerinden Ebü'l-Kâsım Nâsiruddin Muhammed b. Yusuf es-Semerkandî'nin fıkha dair *en-Nâfi' fi'l-fürû'* adlı kitabına manzum bir şerh yazdığını kaydetmiş, Abdülbaki Gölpınarlı da kaynak belirtmeden *İşknâme*, *Tırâşnâme* ve *Risâle-i İ'tikâd* gibi eserleri ona nisbet etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferîdün-i Sipehsâlâr, *Zindegînâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlvî* (nşr. Saîd-i Neffîsî), Tahran 1325 hş., tür.yer.; Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I-II, tür.yer.; Kureşî, *el-Cevâhîrül-muğıyye*, I, 313-315; Câmî, *Nefehât*, s. 471-473; Devletşah, *Tezkiretül-ş-şu'arâ* (nşr. Muhammed Ramazânî), Tahran 1366 hş., s. 144-151; Hândmîr, *Habîbü's-siyer* (nşr. M. Debîr Siyâkî), Tahran 1353 hş., III, 115-116; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), Ankara 1991, s. 216, 235-239; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, İstanbul 1952, tür.yer.; a.mlf., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 29-62; a.mlf., *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 71, 85; a.mlf., "Mevlevîlik", *İA*, VIII, 166; Gibb, *HOP*, I, 151-163; Rızâ Kulu Han Hidayet, *Mecma'u'l-fuşâhâ* (nşr. Müzâhîr Musaffâ), Tahran 1339 hş., II, 695; Neffîsî, *Târîh-i Naẓm u Neşr*, I, 199; E. G. Browne, *Ez Sa'dî tâ Câmî* (trc. Ali Asgar Hikmet), Tahran 1351 hş., s. 200-201; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn* (trc. Feridun Nafiz Uzluk), İstanbul 1986, tür.yer.; Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, Tahran 1371 hş., III/1, s. 448-472; III/2, s. 705-707; Hülya Küçük, *Sultan Veled ve Maârifî*, Konya 2005; H. Ritter, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Etrafındakiler", *TM*, VII-VIII/1 (1942), s. 268-281; Veyis Değirmençay, "İntihânâme Mesnevisi'nde Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Anlatımlar", *Yedi İklim*, sy. 84, İstanbul 1997, s. 53-58; Tahsin Yazıcı, "Sultan Veled", *İA*, XI, 28-32; Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *DİA*, XXIX, 444; Nuri Özcan, "Mevlevî Âyini", a.e., XXIX, 464; Barîhüda Tannkorur, "Mevlevîyye", a.e., XXIX, 468.

VEYİS DEĞİRMENÇAY

SULTÂNİYEGÂH

(سلطانی نگاه)

Türk müsisinde bir makam.

Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin buluşu olup Türk müsisinde makam tasnifinde şed (göçürülmüş) makamlar sınıfına dahil olan ve yegâh perdesinde karar eden bir makamdır. Dizisi bûselik makamı dizisinin yegâh perdesine göçürülmesiyle elde edilir; seyri inicidir. Buna göre sultânîyegâh makamının dizisi, yegâh perdesindeki bir bûselik beşlisine, düğâh perdesinde -yerindeki bûselik dizisinde olduğu gibi- hem kürdî hem hicaz dörtlülerinin eklenmesiyle meydana gelir. Ancak makamın giriş seyrinde tiz tarafta hicaz dörtlüsünün tercih edilmesi kural durumundadır.

Sultânîyegâh makamının seyir karakteri inici olduğundan tiz durak nevâ perdesi civarından seyre başlanacaktır. Dolayısıyla tiz durağın üst tarafında bir seyir alanına ihtiyaç vardır. Bu da yegâh perdesinde yer alan bûselik beşlisini ve hatta dizinin tamamını tiz durak nevâ perdesi üzerine aynen göçürmekle elde edilir. Bu şekilde makamın genişlemesi de yapılmış olur. Ancak dizinin tamamını göçürmek daha çok saz eserleri için uygun olabilir. Çünkü bu suretle hemen her sazda bulunabilen on beş seslik bir ses alanı elde edilir. Halbuki her ses icracısı okuyucuda on beş ses bulunmayabilir. Bu sebeple sözlü eserler için bu genişlemede sadece yegâhtaki bûselik beşlisinin göçürülmesiyle yetinilmesi teknik bakımdan daha doğrudur. Ancak sözlü eserlerde bunun istisnasının çok olduğunu da ifade etmek gerekir.

Makamın birinci mertebe güçlüsü tiz durak nevâ perdesi olup bu perdede bûselik çeşnisiyle yarım karar yapılır. İkinci mertebe güçlü olan dizinin ek yerindeki düğâh perdesi üzerinde bazan hicaz, bazan kürdî dörtlüsü yer alır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi başlangıç seyrinde ve eserin zemin kısmında düğâhta hicaz bulunan dizi tercih edilerek bu perdede hicaz çeşnili asma karar yapılır. Daha sonra ve özellikle karara gidilirken bu perdede kürdîli asma karar belirtilir. Bu asma karar sırasında istenirse nîm-zirgüle perdesi de yeden olarak kullanılabilir. Düğâh perdesi üzerindeki bu kararlar asma kararlardır. Bu perdedeki kürdîli asma karardan sonra rast perdesine düşülüp bir asma karar yapılırsa burada bir bûselik çeşnisi meydana gelir. Bu arada küçük mücennep bemollü mi (nîm-hisar) perdesi de kullanılırsa bu pek çok eserde görüldüğü gibi nihâvend makamına küçük bir geçkidir.

Dügâhta hicazlı kalındıktan sonra rast perdesine düşülüp bir asma karar yapılırsa bu perdede nikrizli asma karar yapılmış olur. Sultânîyegâh makamı Batı müziği bakımından re minör sayılır. Batı müziğinde re minör eserlerin karara yakın sol minöre, yani Türk müsisinde nihâvend makamına küçük bir geçki yapma âdeti vardır. Yukarıda sözü edilen nihâvend geçkinin de bu özellikle ilgili olduğu söylenebilir. Bu husus eski bestekârların sezgilerini, daha doğrusu dehalarını göstermesi bakımından son derece önem taşır. Nihâvend geçkisi sırasında bakiye diyezli do (nîm-hicaz) ve yine bakiye diyezli fa (evic) perdesi de kullanılırsa bu neveser makamına bir geçkidir ve birçok eserde görülür.

